

VELKÉ POSTAVY ČESKÝCH DĚJIN

PETR
CHARVÁT

BOLESLAV II.
Sjednotitel českého státu

Boleslav II.

VYŠEHRAÐ

VELKÉ
POSTAVY
ČESKÝCH
DĚJIN

PETR
CHARVÁT

BOLESLAV II.
Sjednotitel českého státu

Boleslav II.

VYŠEHRAD

Vyobrazení na str. 4:
Pravděpodobný portrét Boleslava II.
z hnězdenských chrámových dveří
(patrně z konce 12. století)

© Petr Charvát, 2004
Typography © Michaela Blažejová, 2004

ISBN 80-7021-657-3

ÚVOD

Tuto knížku jsem napsal na vybidnutí nakladatelství Vyšehrad pro jeho edici „Velké postavy českých dějin“. Jsem velmi zavázán svému učenému příteli a kolegovi, Vratislavu Vaničkovi, od něhož původně vzešel podnět, aby nakladatelství zadalo boleslavskou monografii právě mně. Děkuji dále srdečně redaktorovi tohoto nakladatelství, dr. Břetislavu Daňkovi, svému vřídnému, pečlivému a shovívavému průvodci, který mne věrně doprovázel na výpravách po úzkých a křivolakých pěšinách českých dějin desátého století. Za velkou a platnou pomoc při přípravě rukopisu jsem zavázán své trpělivé kolegyni a učené přítelkyni L'ubici Obuchové. Shovívavosti a trpělivosti mne podpořila jak moje choť Kateřina, tak i synkové Jan a Ondřej.

Otázkami kolem života a skutků svatého Vojtěcha jsem se zabýval a zabývám velice dlouhou část své akademické kariéry, a s některými z plodů tohoto úsilí se naše čtenářská obec měla již příležitost seznámit. Když jsme v roce 1997 vzpomínali tisícího výročí umučení svatého Vojtěcha, pociťoval jsem cosi jako lítost, že se oslavy povětšinou nesly ve zcela oficiálním duchu pod poněkud již zvetšnými hesly typu „první český Evropan“, „patron střední Evropy“, „spolutvůrce císařské koncepce křesťanského impéria“ a podobně. Soudil jsem a soudím, že jednostranným zplošťováním historického svědectví o českých dějích desátého století neposloužíme nikomu, nejméně sami sobě, a už vůbec ne našim předkům, lidem z masa a kostí a často dokonce mužům a ženám plnokrevným a bujarým. Hlavní otázkou, kterou jsem si vždy nad prameny kladl, bylo Childovo proslulé „what happened in history“. Co se vlastně přihodilo, a jak? Jsem bytostí v podstatě jednoduchou: materiál mi musí vyprávět příběh, a to dobrý příběh. Proto jsem si také dosti dlouho zahrával s myšlenkou

napsání vojtěchovské monografie, neboť příběh slavného Libičana mne vždy fascinoval. Naštěstí pro světce se tohoto ctihodného úkolu ujali jiní, povolanejší a kvalifikovanější autoři.

Do tohoto okamžiku přišla zcela neočekávaně nabídka nakladatelství Vyšehrad. Pochopil jsem, že mi osud uděluje pokyn, že má kniha o českých dějích desátého století má přece jen spatřit světlo světa. Navíc mám dojem, že autoři historických knih zde mají jistý dluh. Vedle Vojtěcha, zapáleného bojovníka za pravdu Kristovu, ztrácí se poněkud ve stínu nezájmu nepochybně stejně pozoruhodná, a z užšího hlediska dějinného vývoje dokonce významnější, postava Vojtěchova knížete, Boleslava II. (v úřadě 972–999). Sám Vojtěch hleděl svým závazkům k soudobé profánní vládě pokud možno dostát, a je tedy jen spravedlivé, abychom i my ocenili podíl prvního muže přemyslovských Čech oné doby. Mé prsty se rozeběhly po klávesnici počítače, a výsledek, mi dobří a laskaví čtenáři, leží v této chvíli před Vámi.

Dvě poznámky si dovoluji ještě přidat. Především se mé vyprávění zcela neomezuje jen na postavu hlavního protagonisty. Pokouším se zachytit jeho život v dobových kulisách, na pestré a proměnlivé scéně evropských dějin desátého století. Neodolal jsem, abych na druhé místo nevšunul takřka obligátní kapitolu o české společnosti desátého století. Poté však se již čtenářům dostane příběhu, do něhož jsem se pokusil vměstnat tolik životní reality, kolik mi existující prameny a můj smysl pro zodpovědnost historika dovolily.

Další slovo náleží říci ke zpracování tématu. Nejsem přítelem historického bádání povahy pitevního sálu: bezkrevné, sinalé a bezpečně již mrtvé součásti původně živého organismu jsou vytahovány z formaldehydu, kladeny na demonstrační plochu a podrobně a pečlivě popisovány. Jak si máme celý organismus představovat ve stavu, kdy žije, dýchá, opatřuje se produkty látkové výměny a zbavuje se jejích zplodin, rozmnožuje se a posléze umírá nebo spíše vzlétá ze svého vlastního popela jako bájný pták Fénix, se tímto způsobem nedozvíme. Pokouším se představit si Čechy a Česky desátého století jako živé lidi uprostřed tepajícího a kypícího rytmu života. Hledím, abych se nedopustil žádného surového násilí na pramenech, které máme k dispozici. Někteří budou patrně jiného názoru. Někomu může přijít nepatřičné zabývat se myšlenkami na to, jak česká knížata desátého století získávala své první sexuální zkušenosti. Osobně soudím, že vše, co může vypovídat o osobnostech aktérů historických událostí, do historie patří. Jediným přík-

záním, které se snažím dodržovat co nejúzkostlivěji, že Hippokratova zásada, kterou mi vštípil můj zvěčnělý otec: „Primum non nocere.“ Především neubližuj více!

V Praze a v Třebenicích
v červenci roku 2003

Petr Charvát

Dětství knížete

Jak tomu v našem raném středověku často bývá, neznáme u knížete Boleslava, toho jména druhého, den, měsíc, ba ani rok narození. Abychom jej tedy správně datovali, musíme se uchýlit ke kombinacím z jiných známých skutečností a především představit jeho rodiče.

Otec

Pověstným se v celých českých dějinách stal především Boleslavův otec, jménem rovněž Boleslav. Ano, nemýlíte se; nejde o nikoho jiného než o proslulého bratrovraha, obdařeného pozdějšími historiky přímým Ukrutný, temnou postavu, bezmála ďáblovu zplozence, odsuzovaného všemi křesťanskými autory českého středověku. Právě on měl zosnovat a provést surovou vraždu bratra Václava, a to nejspíše 28. září roku 935. Skutečností zůstává, že dodnes nedovedeme tento skutečně velmi brutální krok otce našeho hrdiny vysvětlit, a opravdu nechápeme, proč by to byl udělal. S tím se však už musíme smířit. Historie má ostatně ráda svá malá i velká tajemství a bez nich – připusťme – by ztratila podstatnou část svého kouzla.

V tomto okamžiku nás však první Boleslav bude zajímat především jako rodič a otec našeho, druhého Boleslava. I bratrovrahové se totiž stávají rodiči a otci, ať se nám to líbí či nelíbí. Právě úvaha o tom, kdy se v jednom ze srubů hlínou, kamenem a dřevem opevněného Pražského hradu mohl poprvé rozlehnout pláč, ohlašující staršímu Boleslavovi příchod novorozence a dědice nejvyššího úřadu v zemi, se bude odvíjet od stanovení věku dychtivého manžela a novopečeného otce. Představme si

jej, jak měří nervózními kroky drn před vchodem do dřevěného, vyřezávaným a malbami vyzdobeného domu, v němž se právě odehrála jedna z klíčových událostí českého politického života desátého věku.

Nuže: Z temného dávnověku dynastie Přemyslovců se jako prvotní, takřka bájná dvojice jeho zakladatelů vynořují kníže Bořivoj, toho jména první, a jeho choť Ludmila, patrně původem z „kmene“ Pšovánů osedlého na Mělnicku. Bořivoj i Ludmila byli pokřtěni na Moravě přičiněním Svato-pluka a Metoděje. Kdy se tak stalo – inu, snad raději nepokoušejme osud, abychom se nezapletli do neřešitelných rozporů dříve, než náš příběh vůbec započne. Spokojme se zjištěním, že zatímco kníže Bořivoj zemřel již někdy před rokem 890, jeho choť Ludmila jej přežila o značnou dobu a zemřela, či spíše byla též bezohledně připravena o život, v noci z 15. na 16. září roku 921.

Bořivoj a Ludmila spolu dali život – nejspíše vedle dalšího potomstva – bratřím Spytihněvovi a Vratislavovi. Po otcově smrti usedl na knížecí stolec nejprve Spytihněv a když nejspíše roku 905 zemřel, vystřídal jej v nejvyšším vládním úřadě jeho bratr Vratislav. Ani ten se však nedožil příliš vysokého věku a zemřel nejspíše kolem roku 915.

A zde začínají skutečnosti, které jsou pro náš příběh vysoce významné. Také Vratislav se spolu se svou chotí Drahomírou ze vznešeného branniborského kmene Stodoranů či Havolanů zplodili četné potomstvo, a to především oba bratry a protagonisty nejkrvavějšího příběhu českých dějin raného středověku – Václava a Boleslava. Nyní poprosím své čtenáře o trochu trpělivosti – musíme totiž začít počítat. Víme, že Vratislav zemřel někdy kolem roku 915 a že v době jeho smrti byli podle všeho oba starší synové knížecího páru dosud nezletilí. Jinak by totiž nenastala nutnost regentské vlády v knížectví, o níž se tak dramaticky utkaly kněžna matka Ludmila a kněžna vdova Drahomíra. Byla to nejspíše právě Stodoranka, která podle všeho nechala svými (či dokonce podplacenými Ludmilinými?) ozbrojenci Ludmilu připravit o život.

Středověk zpravidla uznával zletilost chlapců a děvčat okamžikem dosažení objektivně ověřitelné pohlavní zralosti. Z toho vyplývá, že dívky byly nejspíše pokládány za dospělé kolem dvanáctého roku věku, zatímco u chlapců nastal tento okamžik v širším časovém rozmezí, obvykle mezi dvanáctým a čtrnáctým dožitým rokem. Z toho opět plyne, že v době Vratislavovy smrti bylo oběma synům méně než dvanáct let, a museli se tedy oba narodit někdy v prvním desetiletí desátého věku. Nejspíše nepochybíme, vyslovíme-li dohad, že se Boleslav první narodil někdy kolem roku 910.

Z této úvahy opět plyne, že se sám Boleslav první stal dospělým na sklonku dvacátých let desátého století, kdy se též nejspíše oženil a zplodil jako svého vůbec prvního potomka hrdinu našeho příběhu. Datum narození Boleslava druhého položíme tak nejpravděpodobněji někde do doby kolem roku 930 nebo spíše po tomto datu, jak záhy uvidíme.

Matka

Boleslavův otec je tedy osobou v rámci českých dějin desátého století relativně dobře osvětlenou prameny. To bohužel nelze říci o matce knížete, která dnes pro nás není než osamělým a z temnot se vynořivším jménem, k němuž nedovedeme připojit žádnou podrobnější charakteristiku, popis osoby ani jiné podrobnější údaje.

Boleslav první byl podle všeho ženat s dámou, jejíž jméno se na mincích objevuje v podobě BIAGOTA nebo také BIAGOTA CONIUNX (Biagota manželka). Nevíme o ní naneštěstí zhola nic a neumíme také o ní nic bezpečného povědět. Jako matka prvorozeného knížecího syna vešla ovšem nesporně do českých dějin.

Sourozenci

Boleslav první a jeho choť spolu zplodili vedle synka Boleslava ještě další syny a dcery. Víme dnes již pouze o některých z nich; obzvláštní proslulosti dosáhla Boleslavova sestra Doubravka, která se kolem roku 965 provdala za polského vládcu Měška I. Získala si nesmrtelnou zásluhu především tím, že svého chotě přiměla k přijetí křesťanské víry, čímž jemu a jeho poddaným zjedнала milost křesťanské spásy. Velmi mu však též usnadnila cestu do Evropy a jeho državě připravila vynikající předpoklady pro vytvoření vlastní, nezávislé rané státnosti.

Další Boleslavovou sestrou byla Mlada, diplomatka a posléze řeholnice, vyslaná otcem v šedesátých letech desátého století do Říma k jednání o biskupství. Ve Věčném městě přijala Přemyslovna řeholní roucho a stala se benediktinskou jeptiškou a zanedlouho také abatyší vůbec prvního kláštera českého středověku u chrámu svatého Jiří na Pražském hradě. Podle pozdější klášterní tradice zemřela 9. února roku 994.

Boleslav měl také bratry, zde však narážíme na nejzapeklitější problém českých dějin desátého století – záhadnou postavu Strachkvasovu

a její možnou totožnost s mnichem Kristiánem, autorem proslulé dvojí legendy o životě svaté Ludmily a svatého Václava. Obávám se však, že v tomto ohledu není jisté nic. Zájemci o podrobnější informace a argumentaci – víte co, přečtete si to u Jiřího Slámy.

Vývin

Dnes si už sotva dovedeme představit, jak nejspíše vypadaly první hodiny a dny života českého novorozence v desátém století, byť se jednalo o syna knížecího. Samotné těhotenství a porod byly vždy riskantní a za jejich šťastný průběh se nepochybně modlili nejen křesťanští kněží, ale své bylinky pálili a zaklínadla mumlali a vykřikovali patrně i čarodějové a žreci pohanští, jichž bylo v kraji a zvláště stranou větších společenských středisk stále dost. Vlastní porod proběhl – doufejme – bez těžších komplikací. Řídila jej nejspíše některá ze zkušených porodních asistentek, proslulých svými osvědčenými službami knížecí rodině. Byl-li v okamžiku počátku porodu na Pražském hradě přítomen odborně vzdělaný lékař, nepochybně jej rodiče požádali o pomoc, kterou jistě neodmítl poskytnout. I později bude kníže Boleslav vděčit za vyléčení svého neduhu odborným znalostem a zkušenostem zdatného medika, nejspíše internisty, z řad mnichů kláštera v saském Corvey.

Jakmile vstoupil knížecí syn šťastně do tohoto světa, ocitl se nepochybně v láskyplné péči celé rodiny a početného služebnictva. Zcela určitě obdržel po uplynutí prvních dní, případně týdnů života svátost křtu. Vedle toho nám ovšem nic nebrání představovat si také úsilí spíše služebnictva a čeledi než rodiny zajistit novorozenci zdárný vývin a přízeň světa hmotného i nehmotného prostředky, které bychom dnes označili za hodně folklórní. Při známém pragmatismu předprůmyslových společností nelze ovšem vylučovat, že se okolí knížecího synka k takovým obyčejům skutečně uchýlovalo, ba nelze vylučovat, že rodiče o některých dějích ani příliš podrobně vědět nechtěli.

Pisemný pramen z doby podstatně pozdější totiž dosti barvitě líčí různé zvyky, s jejichž pomocí usilovaly matky a rodičky v naší části Evropy o zdárné prospívání a růst potomstva. Tento pramen budeme v dalším textu často citovat a měli bychom si proto o něm něco povědět. Jde o pergamenový kodex zapsaný ve druhé polovině 13. století Rudolfem, mnichem cisterciáckého kláštera v Rudách v ratibořském Slezsku, jen několik desítek kilometrů na sever od moravské hranice. Zbožný mnich

Rudolf, k jehož povinnostem náležela zjevně také farní služba a udílení svátosti smíření, čili zpovědi, psal svůj přehled pověrečných obyčejů v podstatě jako zpovědní zrcadlo, tedy přehled o hříších farníků, s nimiž se kněz nejčastěji setkává. Zjevně tak chtěl svým nástupcům v pastorační péči o tamní obec věřících usnadnit jejich úkol a předejít jim stav křesťanství v jim svěřeném okrsku, namnoze arci povážlivý až pohoršlivý. Pro nás je ovšem jeho text neocenitelným pramenem, neboť ctihodný řeholník se intenzivně zajímal o zvláště pochybné praktiky svých oveček, jak časem uvidíme, podrobně je dokumentoval a dle slov antického klasika mu vsuktu „nic lidského nebylo cizí“. Zvyky, které Rudolf popisuje, náležejí zřejmě první polovině století 13., kdy se ve Slezsku již objevili též osadníci němečtí a Rudolfův text také jejich podíl jasně ukazuje, zvláště v jazykové podobě některých slov. Jinak jsou ovšem obyčeje, které dobrotivý mnich učinil předmětem svého zápisu, namnoze povahy natolik archaické, že jejich historie sahá nejspíše staletí a v některých případech možná i tisíciletí nazpět.

Od mnicha Rudolfa tak víme, že novorozené děcko žehnali rodiče dotýkáním slámkou, na níž byl uvázán uzlík, aby bylo silné a odolné; symbolika uzlu jako symbolu stálosti, pevnosti a síly sahá až ke starověkým Babyloňanům a Asyřanům. Magie uzlu se uplatnila i při první koupeli děcka, při níž ovázali káď hrubou nití. V lázni otírali rodiče novorozence slamou, již se čistila pec, zjevně aby do nemluvněte vstoupila magická síla ohně. Do první koupele se také děcku vkládalo vejce, které se pak vmísilo do pokrmu otci, aby synka choval v lásce. Stejnému účelu sloužil útržek plodové blány, v níž se dítě narodilo. Rodička cíp odkousla zuby, rozdrtila na prášek a předložila otci dítěte v jídle. Ubohé děcko udeřila porodní babička dokonce – máme důvod se domnívat, že velmi opatrně – do hlavičky sekerou, aby na něj přešla magická síla železa. Folkloristicky velmi důležitý prvek představuje zvyk ukázat otci nejprve palec u nohy novorozence a teprve pak jeho tvářičku. Palec u nohy je totiž místem, kde se podle tradiční víry soustřeďuje osobnostní síla každého jedince.

Podle dosti barvitého zvyku dokonce matky vsedaly na své chlapečky „onou částí těla, již přicházíme na svět“, aby byli silní a zdraví.

Některé obřady, popsané v tomto textu, by byly ovšem nejspíše pro sině Pražského hradu přece jen trochu silná káva. Slyšíme tak třeba o čarách, které měly novorozenci zajistit žádoucí zdraví, sílu, vytrvalost a bdělost divokých zvířat: matka s děckem obchází v doprovodu družky planoucí oheň a na dotaz průvodkyně „Co neseš?“ odpovídá: „Rysa, vlka a spícího zajíce.“ V jiných případech měly takové obyčeje účel povytce

praktický: maminky, jak slyšíme, stávaly s kojenci v náruči večer na zápraží a volaly „lesní žinky“, aby totiž plakala nemluvněta dcer divočiny, nikoli lidská.

Naproti tomu měli knížecí rodiče dosti příležitostí k tomu, aby děcku zajistili po křtu (skutečně *post baptismum*) žádoucí vlastnosti kouzly s některými kusy výbavy křesťanských svatyní. Slyšíme tak třeba o přikládání provazu zvonu k ústům batolete, aby mělo krásný zvukný hlas. (Vzhledem k tomu, že náš novorozenec byl předurčen ke kariéře politika, jsem v pokušení předpokládat takový krok v Boleslavově případě téměř s jistotou.) Ručku děčka kladli někdy rodiče na knihu, „aby se dobře učilo“. Jindy opět měla maminka odhrnout z přední strany oltáře textilní pokrývku a přitisknout nožky děčka ke zdívu oltářní menzy, aby do nemluvněte vstoupila magická moc ústředního bodu svatyně, která mu zajistí zdraví a sílu. Otřela-li matka dítěti tvářičku oltářními plenami, zajistila mu tím krásu.

Tyto zvyky a obyčeje nám dnes mohou připadat divoké a barbarské a mohou nás dokonce pobuřovat; může se nám zdát, že urážejí náboženství. Přimlouvám se za to, abychom nesoudili naše dávné předky příliš přísně. Jejich životní realita byla daleko drsnější a syrovější, než je tomu dnes. Žili, pravda, ve světě neporušeného životního prostředí, čistých studánek a voňavého povětří. Zato umírali na banální zápal plic a na infekce, se kterými si dnešní medicína umí hravě poradit. Jako dnes i tehdy pokládali rodiče za hlavní a nejdůležitější úkol svého života zajistit svému potomstvu podmínky pro zdárný vývoj, růst a prospívání. Víme o případech, kdy jednomu otci zemřely během roku a půl tři dospělé děti. Jsme dokonce zpraveni o žalu rodiny, která během několika měsíců pochovala čtyři děčka v útlém věku. A jestliže tehdy nabízeli strachujícím se rodičům ochranu dětského života jak kněží křesťanští, tak i žreci pohanští, kdo jsme my, abychom soudili dávné otce a matky za to, že se uchýlovali k pomoci těch, kdož byli právě po ruce?

Křesťanství raného středověku bylo ostatně charakterizováno jako víra každodenní, soukromá a elitní. Křesťan desátého století měl k radě a pomoci především sám sebe, svou víru, své přesvědčení a svou intelektuální průpravu. Nebylo neobvyklé, kombinoval-li tehdejší věřící svou deklarovanou víru s představami, které jsou dnes pro nás od „předpisového“ křesťanství hodně daleko. Popisuje-li soudobý kronikář třeba zatmění slunce, pokládá hned také za nutné varovat dobré křesťany, aby nevěřili, že zatmění mohou svými kouzly způsobit „zlé ženy“. Moudřejší z církevních otců raného středověku si ostatně křehkosti lidské povahy

byli velmi dobře vědomi a hleděli vnímat takové prohřešky s maximálně možným porozuměním. Dobře o tom svědčí výrok svatého Řehoře, podle něhož „nic, co pochází z přirozených potřeb těla, není hříšné“. Dávali jasné najevo, že jde o jev nežádoucí, současně jej však klasifikovali jako vinu, kterou lze odčinit. Zkrátka a dobře: co si křesťan desátého století byl schopen zodpovědět před svou ctí a svědomím, to také vykonal, a později se snažil odčinit pokáním skutky, které jeho církevní pastýř pokládal již za trestuhodné.

Výcvik

V nejmladším věku se výchova kněžice Boleslava jistě podstatně nelišila od výchovy jiných dětí smetánky české společnosti (zvěčnělý profesor Stich používal pěkného výrazu „vybranců“).

Dítě bylo pečlivě udržováno v teple a suchu a také v čistotě. Jak toho dávalné matky dosahovaly, naprosto nechápu, ale zvládaly to dokonale. Někteří z mých čtenářů možná také navštívili některou ze zemí „třetího světa“, a tak jako já tam viděli maminky, nosící své velmi malé děti jen zabalené v povijanu nebo v jednoduchém kusu látky. Takové maminky vždy přesně vědí, kdy je třeba miminku poskytnout možnost, aby vyprázdnilo zažívací či vyměšovací trakt, jakkoli vnější pozorovatel nikdy netuší, proč právě teď a proč právě zde.

Netřeba též zdůrazňovat, že tehdy matky své – či jim svěřené – děti dosti dlouho kojily. Je obecně známo, že si civilizace dvacátého století vybírá svou daň za život v přepychu ztrátou schopnosti žen živit novorozěnáta svým vlastním mlékem. Zbědované, hubené a scvrklé ženy dnešního „třetího světa“ jsou naproti tomu schopny kojit své potomstvo, jak tomu obvykle bývalo, až do druhého roku věku dítěte. V minulosti tomu tak bylo i u nás a zdá se, že odstavení dítěte, k němuž obvykle docházelo někdy závěrem druhého roku jeho věku, představovalo určité zdravotní riziko. Na pohřebištích našeho raného středověku spočinula totiž řada dětí, které právě ve věku 2–3 roky tento kritický životní okamžik nezvládly.

Je celkem přirozené, že řadu dětí z rodin dávných „vybranců“ předaly jejich matky do opatrování služebnictvu a zejména kojným. Již sama složitost dvorského života kladla na dámy z nejlepší společnosti takové požadavky, že jim účinně znemožňovala péči o potomstvo, a tak se novorozěných chlapečků i holčiček „zbavovaly“ poměrně záhy. Psychologizující historická beletrie se občas vyžívá v líčení pocitů takových dětí, které se

měly cítit jako zavržené a zbavené citových vazeb. Pravda je, že tento způsob „odkládání“ děcek se v dějinách lidských společenství vyskytoval vždy, a že, pokud víme, málokdy způsobil útlým dětským duším těžší škody. Naopak, někdy mohlo dítě ze života v takové „náhradní rodině“ učinit významná pozorování a načerpat důležitá poučení, případně se naučit dokonce i cizímu jazyku, hovořilo-li se u pěstounů jinak než v rodině dítěte.

Jakmile počalo nemluvně lézt, pohybovat se a mluvit, zvětšil se jeho akční rádius do té míry, že nastala všem rodičům dobře známá honba za děckem, které si svou nadměrnou aktivitou hrozilo způsobit těžkou újmu. Do věku přibližně pěti let však dítě zůstávalo většinou v péči matky a jejího doprovodu, pokud otec nerozhodl jinak.

Od věku přibližně pěti let má již dítě v předprůmyslové společnosti svůj vlastní osud. Zde se výchovné cesty chlapců a dívek dělí: chlapci se přidávají k otci a „odkouvávají“ jeho řemeslo, umění či způsob obživy. Dívky naproti tomu následují matku a také ony se učí zvládat základní povinnosti hospodyně a paní domu, což bývala úloha, v níž v tomto typu společnosti většina žen absolvovala svůj aktivní život.

Je otázka, jak tomu bývalo u dětí velmi vysoko postavených rodičů, tedy u dětí vladařů. V této době ještě přirozeně nepřichází v úvahu jakákoli uzavřená, od života oddělená forma výchovy. Mladiství kněžíci se zcela nepochybně učí zvládat základní životní situace, do nichž je život bude stavět, tak jako každé jiné dítě. Pro našeho hrdinu to nepochybně znamenalo především výcvik ve všech fyzicky náročných činnostech, které se od pána země žádaly. Číst a psát se patrně neučil. Nebyl k tomu nejmenší důvod, jako kníže na to měl odborníky.

Rozumí se jistě samo sebou, že první a základní povinnosti knížecích potomků bylo učit se zvládat a řídit především lidi, ale také zvířata. Sem patřila především jízda na koni, v níž musili knížecí synkové excelovat. Cvičili se ovšem také v zacházení s loveckými a bojovými psy a nejspíše rovněž s loveckými sokoly. V rámci těchto typů výuky se kněžíci učili zvládat jedno z nejobtížnějších lidských umění vůbec – umění, které se v nové době nazývá „řízení lidských zdrojů“, zkrátka management. Učili se přikazovat a poroučet, velet a řídit. Nepochybně jim jejich moudří vychovatelé vstúpili starou zásadu, že kdo chce poroučet, musí nejprve sám umět poslouchat. Právě toto umění, na němž měl spočívat do značné míry úspěch knížecích synů jako budoucích státníků, se jim nepochybně dařilo vpravovat do jejich mysli a srdci vůbec nejobtížněji, pokud se již

nenarodili s přirozenou autoritou a nadáním dobře vést své lidi. Výuka v takovémto umění byla samozřejmě pro budoucího pána země daleko důležitější než zběhlost v umění literním.

Z takřikajíc technických dovedností se nepochybně brzy začínalo s výcvikem ve všech druzích bojových umění, absolvováním náročných pochodů a různých dílčích dovedností potřebných pro roli správce a organizátora. Každý z mých čtenářů, kdo kdy doma pečoval o dorůstající synky, jistě si vzpomene na ony chvíle, kdy se chápali jakéhokoli klacku, aby změřili své síly ve vzájemném střetávání a kdy se přímo řítili do konfliktů libovolného typu, jen aby prosadili svou převahu. Mark Twain to kdysi krásně vyjádřil vyprávěním o příhodě, kterou zažil s dvěma chlapci. Hoši se nikdy předtím neviděli, ale jakmile se setkali, oba dva jednohlasně vykřikli: „Že bych tě přepral!“

S knížecími synky tomu v desátém století jistě nebylo jinak. Také oni se jistě učili zvládat soudobé zbraně a bojová umění, také oni nepochybně dostávali nejdřív jen výcvikové pomůcky a mohli se jen těšit na okamžik, kdy budou moci palcem ozkoušet chladnou a jako břitva ostrou čepel skutečného meče. Pod dohledem cvičitelů a trenérů podstupovali výuku v zacházení s dýkou, kopím, lukem a šípy. Tužili svaly v přípravě na boj kyjem, zvládali i použití méně obvyklých zbraní jako provazu, smyčky či lasa.

V rámci tohoto výcviku připadla významná úloha lovu. Lovecké umění připravovalo knězice především do role řídicích osobností a manažerů, jimž zkušení učitelé při přípravě loveckých výprav vštěpovali základní organizační dovednosti. Při hromadných lovech musili jejich pořadatelé zvládnout a sladit aktivity desítek, ba někdy stovek účastníků takových akcí, což byla velmi užitečná příprava například pro organizaci válečných výprav. Kromě toho představovaly lovy pro jejich účastníky také ideálně kombinovanou fyzickou zátěž, která rovnoměrně rozvíjela většinou svalových skupin těla, ale cvičily se při ní také pozorovací talent, postřeh a schopnost rychle reagovat a pohotově improvizovat. Navíc šlo často o poměrně intenzivní „tréninkové zatížení“; uvědomme si, že klasický terénní koňský závod, proslulá *steeple chase*, kterou lze ještě nejspíše srovnat s lovy raného středověku, trvala i několik dní a účastníci při něm ujeli v otevřeném terénu desítky a někdy i stovky kilometrů. K tomu je ovšem třeba přičíst i dovednost, o níž dnes dost neradi slyšíme – pěstování schopnosti překonat psychickou bariéru zabraňující zabít živého tvora. Lovec, který se tváří v tvář postavil divokému kanci či medvědovi, počítal nutně s tím, že bude-li jeho rána špatně mířená, odejde ze střetu

OBSAH

Úvod	7
Dětství knížete	11
Otec / 11 Matka / 13 Sourozenci / 13 Vývin / 14 Výcvik / 17 Výuka / 22 Vyzrávání / 27	
Společnost	32
Lidé / 32 Země / 34 Zemědělství / 34 Řemesla / 38 Obchod / 40 Ibráhím ibn Ja'kúb – z Córdoba až na konec světa / 43 Osídlení / 47 Společnost / 50 Dědici: dědic dědí, protože má děda / 53 Mithra, Mihr, mír / 56 České pohanství a co o něm víme / 57 Bůh, čert a běsi / 61 Obřady přechodu: křest, dosažení dospělosti, sňatek a smrt / 63 Magie: dělání deště a obětování třěby / 65	
První mezi druhými	68
Válka! / 68 Mír? / 72 „Muži čeští“ / 78 Kdo do pout jímá otroky... / 81 Otroci u muslimů: věrní a udatní / 83 Otroci u židů: otroka nebij a nekřič na něj / 87 Kde řinčí ocel, zvoní stříbro a zlato / 91 O udánlivém mnohoženství u starých Čechův / 92	
Léta slávy (972–984)	101
Mračna na obzoru (984–990)	123
Tato noc nebude krátká	155
Několik slov závěrem	185
Výběrová bibliografie	189
Rejstřík	196

PETR CHARVÁT BOLESLAV II.

Sjednotitel českého státu

VELKÉ POSTAVY ČESKÝCH DĚJIN
svazek 4.

Edici řídí PhDr. Břetislav Daněk

Ilustrace vybral ze svého archivu autor

Obálku a grafickou úpravu

navrhla Michaela Blažejová

Rejstřík sestavil Filip Outrata

Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
v Praze roku 2004 jako svou 592. publikaci

Vydání první. Stran 200

Odpovědný redaktor PhDr. Břetislav Daněk

Vytiskla tiskárna Ekon, Jihlava

Doporučená cena 218 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,

Praha 1, Bartolomějská 9

e-mail: info@ivysehrad.cz

www.ivysehrad.cz

ISBN 80-7021-657-3